

Sosyolojik Düşünce Geleneği

İngilizceden Çeviren

Yusuf Kaplan

4. Baskı

ROBERT NISBET

Sosyolojik Düşünce Geleneği

İngilizceden Çeviren
Yusuf Kaplan

4. Baskı

ROBERT NISBET

paradigma

SOSYOLOJİK DÜŞÜNCE GELENEĞİ

ROBERT NISBET

The Sociological Tradition

İngilizceden Çeviren: Yusuf Kaplan

ISBN: 978-975-7819-86-8

1. Baskı: 2013

4. Baskı: 2023

Yayın Hakları:

@1993 Routledge, Taylor & Francis Group

© Paradigma Yayınları

Paradigma Yayınları

Yayın Yönetmeni: Mehmet Akif Memmi

Editörler: Zeynep Müntehea Kot Tan,

Asuman Kılıçaslan

Kapak Tasarımı: VID Creatives

Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın tümünün veya içeriğinin herhangi bir bölümünün yayıncının yazılı izni olmadan fotokopi dâhil, elektronik ya da mekanik herhangi bir yolla çoğaltılması yasaktır.

Paradigma Kitap Yayıncılık Anonim Şirketi

Sertifika No: 53690

Bereketli Sok. No: 20

Kuzguncuk/Üsküdar, İstanbul

www.paradigmayayinlari.com

info@paradigmayayinlari.com

twitter.com/paradigmayay

[instagram.com/paradigmayayincilik](https://www.instagram.com/paradigmayayincilik)

Baskı: Mavi Ofset Basım Yayın Ticaret San. Ltd. Şti.

Ziya Gökalp Mah. Süleyman Demirel Bulvarı

İş Modern İş Merkezi B Blok Kat: 1 22/23

İkitelli/Başakşehir İstanbul

Sertifika No: 45756

ROBERT ALEXANDER NISBET (1913-1996):

Amerikalı sosyolog; 1913'te Los Angeles'ta doğdu. Berkeley Üniversitesi'nde okudu ve doktorasını aynı üniversitede Frederick J. Teggart'ın gözetiminde 1939'da tamamladı. California ve Columbia Üniversitelerinde çalıştı. Metinlerinde İngiliz muhafazakâr düşünürü Edmund Burke'ün ve Fransız düşünürü Alexis de Tocqueville'in istisnai bir yeri vardır. "Muhafazakâr plüralizmi" savunmuştur.

Eserleri:

1953. *The Quest for Community: A Study in the Ethics of Order and Freedom*
1966. *The Sociological Tradition*
1968. *Tradition and Revolt: Historical and Sociological Essays*
1969. *Social Change and History: Aspects of the Western Theory of Development*
1970. *The Social Bond: An Introduction to the Study of Society*
1971. *The Degradation of the Academic Dogma: The University in America, 1945-1970*
1976. *Sociology as an Art Form*
1973. *The Social Philosophers: Community and Conflict in Western Thought*
1974. *The Sociology of Emile Durkheim*
1975. *The Twilight of Authority*
1980. *History of the Idea of Progress*
1983. *Prejudices: A Philosophical Dictionary*
1986. *The Making of Modern Society*
1986. *Conservatism: Dream and Reality*
1988. *Roosevelt and Stalin: The Failed Courtship*
1988. *The Present Age: Progress and Anarchy in Modern America*
1992. *Teachers and Scholars: A Memoir of Berkeley in Depression and War*

Makaleleleri:

- "Foreign Policy and the American Mind". *Commentary* (Eylül 1961, ss. 194-203).
"The Nemesis of Authority". *The Intercollegiate Review*. (Kış-İlkbahar, 1972).
"The New Despotism". *Commentary* (Temmuz 1976).
"Conservatives and Libertarians: Uneasy Cousins". *Modern Age*. (Kış 1980).
"Roosevelt and Stalin (I)". *Modern Age*. (İlkbahar 1986).
"Roosevelt and Stalin (II)". *Modern Age*. (Yaz/Güz 1986).
"Still Questing". *The Intercollegiate Review*. (Güz 1993).
"Was There an American Revolution?" *The American Conservative*, 3 Ağustos 2012.

İÇİNDEKİLER

Nisbet'in <i>Sosyolojik Düşünce Geleneği</i> 'ne Derkenar: Etik Cemaat	9
Transaction Baskısına Giriş.....	47
Önsöz.....	59

Birinci Kısım Fikirler ve Kontekstler / 63

Birinci Bölüm: Sosyolojik Düşüncenin Kurucu Fikirleri.....	65
Fikirler ve Antitezler	65
Bireyciliğe Başkaldırı.....	72
Liberalizm, Radikalizm, Mukafazakârlık.....	75
İdeoloji ve Sosyoloji.....	86
Sosyolojik Muhayyilenin Kaynakları.....	89
İkinci Bölüm: İki Devrim	95
Eski Düzenin Çöküşü.....	95
Endüstriyelizmin Temaları.....	99
Devrim Olarak Demokrasi	111
Bireyleştirme, Tecrit ve Genelleştirme.....	129

İkinci Kısım Sosyolojinin Kurucu Fikirleri / 133

Üçüncü Bölüm: Cemaat.....	135
Cemaatin Yeniden-Keşfi.....	135
Cemaat Tahayyülü.....	141
Ahlaki Cemaat: Comte.....	148
Empirik Cemaat: Le Play	156
Le Play ve Marx'a Dair Bir Derkenar.....	165
Tipoloji Olarak Cemaat: Tönnies ve Weber	171
Metodoloji Olarak Cemaat: Durkheim.....	189
Moleküler Cemaat: Simmel.....	212

Dördüncü Bölüm: Otorite	227
Gücün Hayaleti.....	227
Güç <i>Versus</i> Otorite.....	233
Elitlerin Keşfi	241
Gücün Kökleri: Tocqueville.....	247
Gücün Kullanımları: Marx.....	266
Otoritenin Rasyonelleşmesi: Weber	280
Otoritenin Fonksiyonu: Durkheim	294
Otorite Biçimleri: Simmel.....	312
Beşinci Bölüm: Statü	331
Sınıfın Ortaya Çıkışı	331
Sınıf Modeli.....	336
Sınıf a Meydan Okuma.....	340
Statünün Zaferi: Tocqueville.....	344
Le Play, Taine ve Durkheim'a Dair Bir Derkenar.....	366
Sınıfın Kristalize Olması: Marx.....	372
Cemaat Olarak Sınıf: Tönnies.....	384
Sınıf <i>Versus</i> Statü: Weber.....	390
Statünün Özerkleşmesi: Simmel.....	397
Altıncı Bölüm: Kutsal	405
Kutsalın Yeniden-Keşfi.....	405
Kutsal ve Seküler.....	412
Dogma ve Demokrasi: Tocqueville	421
Bakış Açısı Olarak Kutsal: Fustel de Coulanges	431
Kutsal ve Din Dışı: Durkheim.....	439
Karizma ve İş/Çalışma: Weber.....	451
Dindarlığın Fonksiyonu: Simmel.....	466
Yedinci Bölüm: Yabancılaşma	471
Yabancılaşmanın Anlamı	471
İlerlemenin Geri Tepmesi.....	474
Bireyciliğin Geri Tepmesi.....	481
İnsanın Düşüşü: Tocqueville.....	486

Emeğin Yabancılaşması: Marx.....	503
Rasyonalizmin İntikamı: Weber	516
İzolasyon ve Anomi: Durkheim.....	528
Objektivizmin Tiranlığı: Simmel.....	535

Üçüncü Kısım
Epilog/Sonsöz / 547

Metinde Geçen Büyük Yazarlar ve Eserleri	557
Kaynakça	561
İndeks	567

Nisbet'in Sosyolojik Düşünce Geleneği'ne Derkenar: Etik Cemaat

*Şimdi hepimiz önemimizi on dokuzuncu yüzyılda
doğmaktan alıyoruz. Ey harika on dokuzuncu yüz-
yıl! Ey imrenilecek nasip!*

Kierkegaard (1813-1855)

Robert Nisbet'in *Sosyolojik Düşünce Geleneği* adlı kitabına mütevazı bir "giriş" yazıyorum; bu benim entelektüel kısmetim, nasibim.¹ Bir sosyoloji tarihi yazamayacağıma göre, bir sosyoloji tarihi yazamayacağım açık ve net olduğuna göre

¹ Aynı zamanda bu metnin editörüyüm; çeviriyi satır satır özgün metinle karşılaştırdım, aylarca üzerinde çalıştım. Bir kitap ne kadar çok emek gerektiriyor! Yazarı ne kadar emek vermiştir bu kitaba acaba? Böyle bir kitap ne kadar entelektüel birikimle ya da entelektüel sermaye ile yazılabilir! Böyle bir metni yazmak ne kadar sabır gerektirmiş olabilir! Yazar böyle bir kitabı yazmak için kendisini dünyanın "popüler" nimetlerinden ne kadar yoksun bırakmış olabilir! Ve bu kitap yayınlandığında ne kadar, ne büyük entelektüel haz almış olabilir! Ve bu metnin çevirmeni onu Türkçeye aktarmak için ne kadar zaman harcamış, ne kadar kafa patlatmış olabilir! Ve bu kitabın çevirisinin editörü, redaktörü, yayın sürecindeki son sorumlusu, metne ve okurlara saygısının ispatı olsun diye kaç saatini, kaç gününü, kaç ayını harcamıştır acaba! Bunlar "pragmatik" hesaplarla karşılığı ödenemeyecek emeklerdir. Ve kaç okur bir kitaba verilen emeğin değerini hakkıyla ölçme, takdir etme kapasitesine ve yeteneğine sahiptir? Tanrı bilir!

(Türkiye'nin üniversitelerinin sosyoloji bölümlerinde “sosyoloji tarihi”ni hakkıyla anlatabilecek kaç hocanız var acaba?), Nisbet'in metnine bir “derkenar”, bir “dipnot”, bir “zeyl” yazabilir ve bu vesileyle okurla fikirlerimi paylaşabilirim.

Aşağı-yukarı bir yüzyıl sonra Nisbet, Kierkegaard'ı onaylayarak tescil ediyor bu metinde: Sosyolojinin Altın Çağı, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısıdır; sosyolojinin büyük ustaları bu çağda yaşamış ve yazmıştır; sosyolojinin “kurucu-fikirleri” on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında entelektüel sahnedeki yerlerini almışlardır; on dokuzuncu yüzyıl, büyük “sosyolojik” fikirlerin “altın çağı”; on dokuzuncu yüzyıl, sosyolojinin ve sosyal bilimlerin klasik çağıdır. On dokuzuncu yüzyıl, “toplum”un keşfinin ve sosyoloji klasiklerinin çağıdır; sosyolojinin klasik çağıdır.²

Kitaba adını veren “gelenek” kavramıyla başlayalım. Latince orijinli “tradition” kavramının Türkçede iki karşılığı var: gelenek ve anane. Bildiğim kadarıyla, kültürümüzün daha eski çağlarında “tradition”ın yerini tutabilecek tek bir kavramımız var: “sünnet”. Fakat bu kavram dinî söyleme ait; kolayca ve pürüzlere takılmaksızın “seküler entelektüel kültüre”

² Bu metinde sözünü edeceğim “kayda değer” fikirler ve kavramlar aslında hakkında “mini” metinler yazmayı düşündüğüm kavramlar ve fikirlerdir. Onlar hakkında yazmak entelektüel idealim; bu fikirler ve kavramların her zaman tartışmaya açık olduğunu daha baştan kabul ediyorum. Ben de, başka birçokları gibi, Türkiye'deki entelektüel hayatın ferasetten ve basiretten yoksun kaprislerine maruz kalıyorum. Fikirlerimin karşısında söyleyecek hiçbir şeyleri olmayanlar, taktik gereği “belden aşağıya vurmaya” tercih ederek üslubuma, üslubumdaki keskinliğe ve aforizmatik tona, yani entelektüel kişiliğime saldırıyorlar; burada yeri gelmişken söylemeliyim ki üslubunda Zenci değil bir Kızılderili tımsı var ve ben bundan şikâyetçi değilim; çünkü ne isem oyum; başkaları da öyle. Ukalalık sayılmayacaksa altını çizeyim: Hakiki kafalar ufukları, sınırları sever; ötelere bakmak, ötelere seyretmek bize finitif (sonlu, sınırlı) varlıklar olduğumuzu hatırlatır.

taşınamaz; fakat modern gelenek kavramıyla hiçbir alakası yok da değildir. Bir şeyin başka bir şeyle bağlantılı olup olmadığı, eninde sonunda şeyler arasında bir bağlantı kurabilme kapasite ve hünerinize bağlıdır. “Sünnet” kavramının modern “gelenek” kavramıyla çok genel düzeyde, dolaylı bir ilişkisi kurulabilir. İsteyen kurabilir. Peygamberler sünnetin paradigmatik şahsiyetleridir; peygamber, paylaşılmış örnektir; peygamber, sünnetin paradigmasıdır. Sosyoloji geleneğinin paradigmatik örnekleri bu kitapta ele alınan sosyoloji üstatlarıdır: Tocqueville, Marx, Weber vb. Tıpkı peygamberler gibi klasik sosyologlar da kurumlaşmış, müesses şahsiyetlerdir. “Kişi/person” ve “şahsiyet/figure” kurumdur. Yine de bu benzerlik ilişkisi gereğinden fazla abartılmamalıdır; kavramlara anlamlarını veren şey mekânları, ‘aura’ları ve kontekstleridir; “sünnet” ile “gelenek”, farklı kontekstlere aittirler ve farklı ‘aura’ları vardır. “Gelenek”, gelen şeydir; nereden gelen? Geçmişten. “Anane” kavramının zamanla ilgili çağrışımları çok daha güçlü görünüyor: an+an+an+an... ‘An’ların yan yana, peş peşe gelmesi; ‘an’ların dizilişi, ‘an’lar serisi. Fakat yine de “tradition”ın karşılığı olarak icat edilmiş olan “gelenek” kavramına hiçbir itirazım yok.

Biz modernler, biz Aydınlanma’nın varisi modernler; bir çırpıda “geleneğin” defterini dürmüşüz; onu “akıl” karşı kutbuna itmişiz: Buna göre gelenek irrasyoneldir ve kabul edilemez; “gelenek”, modası geçmiş olan şeydir; gelenek, kadavra ve mezardır, hayat değil. Akıl, elitlerin; gelenek, halkın mülküdür (ne muhteşem bir dışlama, ötekileştirme formu!); elitler akla göre, halk geleneklere göre yaşar. Biz modernlerin hayatında buna, “gelenek” (“tradition”) ile “gelenekçiliğin” (“traditionalism”; yanlış şekilde “gelenekselcilik” diye çevriliyor) birbirine karıştırılması diyebileceğimiz bir “modern” hurafe eşlik eder; oysa gelenek bir şey, gelenekçilik başka şeydir; gelenek “doğal”, “spontan”, “otantik”, “gelenekçilik” rasyonel, yapma ve fiktiftir (Bu kontekstte “kurgu”nun [“fiktif”in]

karşıtı “gerçek” [“reel”] değil, “otantik”tir). Gelenek spontan, geleneğin reddi rasyoneldir. Geleneğin “modern” reddi aslında bir geleneğin bir başka geleneği reddidir; geleneğin rasyonalist gelenekçe reddi. Gelenek auramızdır; onayladığımızda da reddettiğimizde de auramızdır. Alışılmış bir aforizmatik ifadeyle, geleneğin dışı yoktur (Bu olumlu cümledeki soru işaretinin elbette derin bir anlamı vardır); çünkü gelenek, yaşadığımız ve yaşadığımız hâlde farkında olmadığımız şeydir; gelenek, yaşarken “gelenek” olduğunu unuttuğumuz şeydir; çünkü gerçek oyun, oyuncunun “oyun”u unuttuğu yerde gerçekteşir. Önce sağ ayakkabımı giyerim; uzak geğmişler görünmez derinliklerime “iyiliklerimizi yazan meleklerin sağ tarafımızda durdukları” inancını kazımışlardır. Bu beni “sağcı” yapmaz; “sağcılık” moderndir; oysa sağ ayakkabımı önce giymem “pre-modern.” “Pre-modern”, sağcı ya da solcu değildir. İçimde çok güçlü bir pre-modern damar var. Bu damar modern değildir; fakat “içimde çok güçlü bir pre-modern damar var” önermesi moderndir.

Gelenek, Gadamer’in söylediği gibi “geçmişten tevarüs eden/intikal eden şeydir (handed down from the past). Gelenek, geçmişten geldiğini unuttuğumuz şeydir. Elitler gelenekten muaf, bağışık değildir; “modern” insanlar gelenekten muaf değildir; halkın “halk gelenekleri”, elitlerin elit gelenekleri, modernlerin “modern gelenekleri” vardır. Kaldı ki dünyamızda geleneğe karşı olan gelenekler de sahnedeki yerlerini almışlardır; artık “gelenek karşıtlığı” da bir geleneğe dönüşmüştür ve “gelenek”ten kurtuluş yoktur. Belki de bu imkânsızlık nedeniyle modern entelektüel elitler “gelenek” kavramının reddinden doğan boşluğu başka kavramlar icat ederek doldurmuşlardır. Nisbet’in bu kitapta sözünü ettiği ve yararlandığı Lovejoy’un “büyük varlık zinciri” (the great chain of being) bunlardan biridir. Başkaları da var: Ludwig Wittgenstein’in “dil oyunları” ve “aile ilişkileri”; Thomas Kuhn’un “paradigma”, Michel Foucault’nun “söylem”, Pierre

Bourdieu'nun "habitus" kavramları örnekler olarak ileri sürülebilir. Gelenek, Harold Garfinkel'in Etnometodoloji'sindeki (ethnomethodology) "ethno-method" dur. Belki de hiçbir şey gelenek kavramını "arkeolojinin" "arke"si (arche) kadar, "geneoloji"nin "geneo"su kadar anlatıyor olamaz (geneolojiyi "soykütük" diye çeviren "entel"e ne diyebiliriz!). Gelenekler bireysel fenomenler değil, komünal oldukları unutulmuş komünal entitelerdir; gelenek, komünal ilişkiyi, komünal iletişimi mümkün kılan şeydir. Kendisinden önceki düşünme gelenekleriyle bağlarını koparanlar "entelektüel" olamazlar; gelenekle hesaplaşmaksızın sosyolog, filozof, teolog, psikolog, fizikçi entelektüel olunamaz; gelenek, "entelektüel" olmanın eşliğidir. Geleneği pozitif ya da negatif anlamda temellük etmemiş olmak, geçmişten geleni bilmemek, bizden öncekilerin birikimine, dolayısıyla geçmişe kapanmaktır.³

Sadece sosyologlar değil, filozof entelektüeller de bu konuda kafa patlatmışlardır; Kierkegaard bunlardan biridir ve Batı felsefesinde bu konudaki iki genel eğilimi, "hatırlama" ve "tekrarlama" kavramları ile tespit eder: bu eğilimler arasındaki fark "gelenek" ile "akıl" kavramları arasındaki farka tekabül ediyor olabilir; bir: bilgi doğuştandır, öğrenmek aslında doğuştan sahip olduğumuz şeyleri hatırlamaktır; ve iki: bilmek tekrarlama, insani hayat tekrarlar üzerine kuru-ludur. Ekleyelim; Cebrail getirdiği ilk ayette Peygamber'e,

³ Popüler/pop sosyal bilim çevrelerinde sosyoloğun ya da sosyal bilimcinin "sahaya çıkan" adam olduğu yolunda bir hurafe var; Türkiye'de "uygulamalı" çalışmalara yapılan aşırı vurgunun, uygulamalı/istatistikî analizin "sosyal bilimci veya sosyolog" olmanın yegâne kriteri hâline gelmesinin nedeni bu sosyal bilim hurafesidir. Anket şirketi yöneticilerinin ve çalışanlarının "sosyolog" olarak görüldüğü bir ülkede yaşıyoruz. Entelektüel geleneklerle hesaplaşmamış (Türkiye'de gelenekle hesaplaşmak, halk gelenekleriyle hesaplaşmak olarak anlaşılıyor; çok yazık!), yani "soru" sormayı öğrenememiş araştırmacının "sosyolog" veya "sosyal bilimci" adını hak edemeyeceğini bilmeliyiz. Onlar bildik konularda malumu ilam türünden anketler yapmaya devam ediyorlar; neredeyse anketlere tapıyorlar; fakat bu, entelektüel sefaletten başka ne olabilir!

Kur'an'ın “modern tercümelemler”inde olduğu gibi “Oku” diye buyurmaz, “Tekrar et” diye buyurur. Gelenek tekrardan doğar. İnsan hayatının yüzde doksan dokuzu tekrar (fenomenoloji bize bunu öğretmiştir), geriye kalanı istisnadır. İstisnaların kaderi de tekrardır. İstisna kuşaklar boyu tekrarlandığında geleneğe dönüşür. Fakat hiçbir tekrar bir öncekinin aynısı olmaz; tekrarlar özdeş değildir. Yaratıcıyı ve yaratmayı istisnai ve önemli yapan şey gelenektir; yaratıcılar istisnaidir; yaratmak özgürleştiricidir; yaratıcılar özgürleştiricilerdir. Yaratma eylemi; gelenek-siz saçmadır. Gelenekler, yaratıcı istisnai hamlelerle nefes alırlar. Gelenek, aşu yapılmayı bekleyen ağaçtır. Gelenek, yaratıcılığa ve aşuya davetiyedir.

Nisbet *Sosyolojik Düşünce Geleneği*'nde sosyolojinin kurucu babalarını; sosyoloji geleneğinin kurucularının fikirlerini tartışıyor; bu yüzden elinizdeki metin nihai noktada “gelenek” hakkında bir metindir; sosyoloji geleneği hakkında bir metin. “Gelenek” der Gadamer, “tek kumaştan yapılmış bir bohça değildir; farklı kumaşlardan dikilmiş bir bohçadır.” Gelenek çoğuldur; hem kaynakları itibarıyla çoğuldur hem de gelenek zamanla alt-gelenekler hâlinde çeşitlendiği için çoğuldur; sosyoloji geleneği = çatışmacı *versus* dengeli gelenek; bu metinde ele alınan sosyolojinin klasik üstatlarının her biri istisnai şahsiyetler, yani gelenek kurucularıdır: Pozitivist (Comteçu ve Durkheimci) gelenek; Weberci gelenek; Marksist gelenek vs. vs. Rasyonalistler ve pozitivistler tersini düşünsele bile, modern bilimler artık geleneğe dayanıyor olmaları şöyle dursun, geleneklere dönüşmüşlerdir. Ve hiç kuşkusuz geleneğin apaçık ve en katı olduğu yer “teknoloji”dir. Daha teknik, daha fazla “teknolojik gelenek” anlamına gelebilir. Yeri gelmişken, Alexander Koyre modern bilimin başka şeyler yanında büyük metafizik geleneklere dayandığını göstermiştir. Modern bilimin temelinde büyük metafizik gelenekler vardır; Heidegger'e başvuruyula şunu söylemek mümkündür;

modern teknoloji metafiziktir (Batı metafiziği); teknoloji metafizik bir gelenektir: Batı metafizik geleneği.

Modern entelektüel literatürümüzde geleneğin en iyi, en köklü ve en temel izahını bir sosyoloğa değil, bir filozofa borçlu; muhtemelen yirminci yüzyılın en büyük filozofu olan Martin Heidegger'e. Heidegger'in yaptığı en büyük keşiflerden birinin "gelenek" hakkında bir keşif olduğu söylenebilir: "hermenoytik as"; bunun yirminci yüzyılın en büyük keşiflerinden biri olduğu da kuşku götürmez: "to think something as something" (bir şeyi bir şey olarak düşünmek), "to understand something as something" (bir şeyi bir şey olarak anlamak) vs. vs. İnsan hiçbir şeyi "çıplak/nötr" nesne veya entite (şey) olarak anlayamaz; "bir şey olarak", kendisinden önce "anlam yüklenmiş, anlamlandırılmış, anlam atfedilmiş "bir şey olarak" anlar; bu anlam o nesnenin, o entitenin koparılamaz parçasıdır; bu "bir şey olarak anlama" Heidegger'in "anlamanın önyapıları" dediği şeylerle gerçekleşir; anlamanın önyapıları ya da ön-anlama kipleri Edmund Burke'ün ve Tocqueville'in "dogma", Gadamer'in "ön yargı" dediği şeydir ve aslında burada yaptığımız tartışma açısından bakıldığında gelenektir. Düşünce "sıfır" noktalarından başlamaz; ön-anlamalarla, dogmalarla, ön yargılarla başlar. Düşünme gelenekle başlar. Bunu anlamak için Heidegger'in *Cogito* operasyonuna bakmak gerekir. *Cogito Ergo Sum/I think therefore I am/Düşünüyorum o halde varım* değil, daha doğrusu *I am therefore I think/Varım, o halde düşünüyorum*. Ontoloji epistemolojiyi önceler. Kısaca özetlemek gerekirse "olmak", "bilmek"ten önce gelir. Ve gelenek "olma/varolma" kategorisinin ifadesi olduğu için "düşünmeyi" önceler; ister teoloji, ister teknoloji, ister bilim, ister felsefe; gelenek düşünmeyi önceler.

Heideggerci ve Gadamerci hatı izlersek, en büyük gelenek dildir; doğal, spontan, otantik dil; rasyonel dil değil. Dil bütün geleneklerin anasıdır. Doğal diller otantik geleneklerdir. Heidegger'den aldığı ilhamla "Dil anlamı taşıyan şeydir."

der Gadamer; biz buradan hareketle geleneğin “dilin” taşıdığı şey olduğunu söyleyebiliriz. Gelenek dildir; dil anlamı taşır; gelenekler büyük anlam akıntılarıdır. Her gelenek bir Gulf Stream’dir. Sosyoloji geleneği de öyle... Gelenekten küçük gelenekler, mini gelenekler; gelenekten büyük gelenekler, dev ve abidevi gelenekler vardır; pagan, “monoteist”, seküler gelenekler vardır. Daha yerinde bir söyleyişle gelenekte pagani monoteistten, seküleri pagan ve dinîden ayırmak zor ve hatta imkânsız olabilir; önemli olan hâkim çizgilerdir. Gelenek art zamanlılıktır; fakat art zamanlılığı yok eden bir art zamanlılık. Her şey kısmen pagan, kısmen dinî ve kısmen seküler olabilir. Gelenek eş zamanlılığa koşan art zamanlılıktır.

Gelenekten söz etmek zamandan, “zaman”dan söz etmek “tarih”ten söz etmektir. Tarih bir zaman anlayışını varsayar; zamana ilişkin bir anlayışınız yoksa tarihe ilişkin bir anlayışınız da yok demektir: cyclical/çevrimsel zaman, doğrusal zaman, süreç olarak zaman ya da yaşanan zaman; fiktif/rasyonel zaman ya da mekanik zaman (Newtoncu zaman ya da saat zamanı yahut modern zaman); insan zamanı ve Tanrı zamanı, varlık zamanı; köylülerin zamanı, işçilerin zamanı, eskimo zamanı; pagan zaman, teistik zaman, deistik, ateistik ve modern zaman. Doğal/spontan dillerin zaman kipleri insani ve sosyal hayatın da kipleridir: what was /olmuş olan = geçmiş ve tarih; what is/olmakta olan = şimdi/realite; what ought to be/ olması gereken = gelecek (etik ve değerler). Dilin kipleri varoluşun kipleridir. Derin ve kapsamlı ve zor mevzular bunlar. Bu “giriş” metnine “yol” açmak için Jenkins’in şu ayırımına başvurmalıyız: geçmiş ve tarih. Geçmiş ile tarihi birbirinden ayırmalıyız; geçmiş bir şeydir, tarih başka bir şey.

Geçmiş ontolojiktir; tarih kurgu (fictive). Başka bir ifadeyle geçmiş ontolojiktir, tarih muhayyel. “Gerçek tarih diye bir şey yoktur” der Benedetto Croce, “yalnızca tarihçilerin tarihi vardır.” Tarih yoktur; tarihler vardır. Tarih bir geçmişten